

KRZYSZTOF KASPRZAK

Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu, Katedra Turystyki Wiejskiej
e-mail: kasprzakjk@poczta.onet.pl

TOŻSAMOŚĆ REGIONALNA W PLANOWANIU PRZESTRZENNYM – WIELKOPOLSKA 2020+. REFLEKSJE I KOMENTARZ

Wdrażanie strategii rozwoju regionu następuje poprzez plan zagospodarowania województwa. Jego uchwalenie należy do wyłącznej właściwości wojewódzkiego sejmiku samorządowego. W znacznym zakresie jest on wyznacznikiem tożsamości regionu, co widoczne jest zwłaszcza w przypadku ustaleń planistycznych dotyczących dziedzictwa kulturowego. Chociaż nie jest powszechnie wiążącym aktem prawa miejscowego, to jednak wiąże gminy przy sporządzaniu własnych dokumentów planistycznych. Stwarza szansę ochrony terenów i obiektów będących przedmiotem zainteresowania turystyki kulturowej przed degradacją ich wartości lub pełnym zniszczeniem. Ważnym przesłaniem jest zobowiązanie do współodpowiedzialności samorządów lokalnych za wspólną przestrzeń i jej dziedzictwo kulturowe. Dla przeciwdziałania procesom destrukcji krajobrazów poprzez procesy suburbanizacji sprzyjające zmniejszaniu się terenów otwartych, w planach wojewódzkich podkreślana jest potrzeba ochrony i promocji krajobrazów przyrodniczo-kulturowych. Utrzymanie terenów otwartych jako niezabudowanych w sytuacji ogromnej presji inwestycyjnej może być przykładem retardacji utraty tożsamości regionalnej, co wymaga jednak dużej determinacji władz lokalnych.

Słowa kluczowe: tożsamość regionalna, dziedzictwo kulturowe, planowanie przestrzenne, plan zagospodarowania przestrzennego, retardacja

I. WPROWADZENIE

Tożsamość regionalna to szczególnie przypadek zarówno tożsamości społecznej, jak i kulturowej, będącej stosunkowo trwałą identyfikacją grupy ludzi z określonym układem kulturowym stworzonym przez zespół idei, przekonań, poglądów, z konkretnymi zwyczajami i obyczajami oraz z danymi systemami aksjologicznym i aksjonormatywnym. Odnosi się ona do wyraźnie zdefiniowanego i delimitowanego terytorium (regionu), jego specyficznych cech społecznych, kulturowych, gospodarczych i topograficznych, wyróżniających go spośród innych. Często tożsamość regionalna jest łączona z określoną grupą ludzi zamieszkujących wydzielony obszar geograficzny, wyróżniającą się swoistymi cechami kulturowymi i mającą świadomość przynależności do swojej grupy poprzez odczuwalną odrębność kulturową (grupa etnograficzna), lub z grupą ludzi identyfikujących się ze sobą w oparciu o wspólne doświadczenia społeczne, kulturowe, narodowe i historyczne, których tożsamość kulturowa związana jest najczęściej z określonym terytorium etnicznym (grupa etniczna). Tożsamość regionalną można przedstawiać w różnym ujęciu (psychologicznym, urbanistyczno-

architektonicznym, geograficznym, antropologicznym i etnograficznym, historycznym, politologicznym, ekonomicznym, socjologicznym), co – jak się powszechnie przyjmuje – pozwala na dokonanie diagnozy stanu tożsamości w określonym regionie. W tożsamości regionalnej szczególnie istotna jest jej geograficzna perspektywa w przestrzeni regionu, specyfika jej *genius loci*. Nie dotyczy ona jednak tylko emocjonalnych związków z przestrzenią regionu, ale także sytuacji, w której związki emocjonalne przekształciły się w szereg działań służących zachowaniu odrębności regionalnej. Istotna jest także perspektywa urbanistyczno-architektoniczna, odnosząca się do specyficznych w danym regionie form rozwiązań urbanistycznych i budownictwa, wyróżniającego się na tle powszechnej unifikacji.

Tożsamość regionalna Wielkopolski dotyczy regionu, zarówno fizycznogeograficznego, jak i historycznego (antropogeniczna jednostka przestrzenna) położonego w środkowo-zachodniej Polsce w obrębie Pojezierza Wielkopolskiego i Niziny Wielkopolskiej. Obszar (region) utożsamiany jest także z zasięgiem jego posiadania administracyjnego (województwo wielkopolskie). Z uwagi na charakter i pochodzenie rzeźby oraz zróżnicowanie litologiczne w obrębie tego regionu wydziela się 7 jednostek podziału fizycznogeograficznego przestrzeni rangi makroregionu: Nizina Południowowielkopolska, Pojezierze Wielkopolskie, Pojezierze Leszczyńskie, Pojezierze Lubuskie, Pradolina Toruńsko-Eberswaldzka, Pradolina Warciańsko-Odrzańska, Obniżenie Milicko-Głogowskie (część Pradoliny Barucko-Głogowskiej). W granicach tych makroregionów znajdują się w całości lub części 33 mezoregiony. W porównaniu do sąsiadujących obszarów jedynie w Wielkopolsce występuje wyraźny podział krajobrazu na dwie części w układzie równoleżnikowym związany ze zlodowaceniami Wisły i Odry. Na jego zachodzie około 2/3 terenu (Pojezierze Wielkopolskie) było objętych maksymalnym zasięgiem zlodowacenia Wisły, a pozostała część to obszar staroglacjalny (Nizina Południowowielkopolska). Na wschodzie Wielkopolski mniej więcej połowa obszaru, to teren młodoglacjalny, a pozostała część staroglacjalny [Macias i inni 2019].

Zmiany ilościowe, jakościowe i strukturalne zachodzące w gospodarce danego regionu, z inspiracji samorządów wojewódzkich i lokalnych, nazywane są rozwojem regionalnym. W zarządzaniu rozwojem kraju, opartym na planowaniu strategicznym określonym w różnych okresach czasu, występuje obecnie zsynchronizowanie planowania społeczno-gospodarczego z planowaniem przestrzennym. Wyraża się ono w formułowaniu celów i kierunków rozwoju uwzględniającym ich lokalizację przestrzenną. Cele polityki rozwoju kraju i regionów, także w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego w perspektywie najbliższych kilku–kilkunastu lat określają Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 (KPZK 2030) [Uchwała Nr 239... 2012] oraz strategię rozwoju województw (regionów). Spójne z określoną misją i wizją strategię regionów porządkują oraz określają mocne i słabe strony, definiują zagrożenia i szanse rozwoju. Strategie – rozbite w celu prawidłowego wdrażania na zadania operacyjne – są punktem wyjścia do realizacji budżetów poszczególnych zadań. Podlegając okresowej weryfikacji stwarzają możliwości przewidywania przyszłych potrzeb oraz ubiegania się o dodatkowe środki finansowe, np. z Unii Europejskiej.

Wdrażanie strategii następuje poprzez plany zagospodarowania województw, których uchwalanie należy do wyłącznej właściwości wojewódzkich sejmików samorządowych. Plany te określają najbardziej istotne uwarunkowania zagospodarowania przestrzennego województw, modele rozwoju przestrzennego, politykę przestrzenną oraz rozmieszczenie inwestycji celu publicznego o znaczeniu ponadregionalnym. Zawierając kompleksowe informacje o uwarunkowaniach planowania przestrzennego w regionie, pełnią rolę swoistego koordynatora wszystkich podejmowanych w regionach przedsięwzięć, także w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego, mającego znaczny wpływ na kształtowanie świadomości regionalnej. Plany województw nie są aktami prawa miejscowego i w niczym nie naruszają uprawnień

samorządów gminnych w zakresie planowania miejscowego. Są one aktami wiążącymi ograny i jednostki organizacyjne samorządów województw. Nie stanowią one natomiast podstawy prawnej dla decyzji administracyjnych ustalających lokalizację inwestycji na poziomie lokalnym. W celu koordynacji krajowej, regionalnej i lokalnej polityki przestrzennej ustalenia planów zagospodarowania przestrzennego województw muszą być natomiast uwzględnione w studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin, których nie mogą naruszać miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego.

W artykule zaprezentowano problematykę tożsamości regionalnej i dziedzictwa kulturowego na tle planowania przestrzennego i planów zagospodarowania przestrzennego. Zagadnienia te powiązано z pojęciem retardacji utraty tożsamości regionalnej.

II. PLAN ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA WIELKOPOLSKIEGO

Cele polityki przestrzennej. Realizacja polityki przestrzennej i kierunków zagospodarowania przestrzennego na poziomie regionalnym prowadzi przez działania samorządu województwa polegające m.in. na wdrożeniu zasad ochrony i kształtowania środowiska przyrodniczego, kulturowego i krajobrazu oraz zabezpieczenia możliwości realizacji inwestycji celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym. Ponieważ podstawą dla określania kierunków zagospodarowania przestrzennego regionu są zmieniające się uwarunkowania, potrzeby i możliwości kształtowania polityki przestrzennej województwa, dlatego istotnym aspektem jest zachowanie ich aktualności. W latach 2013-2014, Wielkopolskie Biuro Planowania Przestrzennego w Poznaniu dokonało okresowej oceny ówczesnie obowiązującego planu zagospodarowania przestrzennego. Wyniki przeglądu zmian w zagospodarowaniu przestrzennym województwa, stały się podstawą decyzji o przystąpieniu do sporządzenia nowego „Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Wielkopolskiego. Wielkopolska 2020+” (PZPWW 2020+) [Uchwała nr V/70/19... 2019], został uchwalony w 2019 roku. Prace nad projektem PZPWW 2020+ zostały poprzedzone podjęciem Uchwały Nr 3402/2013 Zarządu Województwa Wielkopolskiego z dnia 24 maja 2013 r. w sprawie przyjęcia okresowej oceny PZPWW. Na podstawie wyników dokonanego przeglądu zmian w zagospodarowaniu przestrzennym, przedstawionych w opracowanym raporcie oraz oceny aktualności ustaleń w świetle zapisów dokumentów strategicznych, planistycznych i programowych przyjętych na szczeblu krajowym i wojewódzkim, Sejmik Województwa Wielkopolskiego w 2014 r. przystąpił do sporządzenia PZPWW 2020+ oraz stanowiącego jego część Planu Zagospodarowania Przestrzennego Poznańskiego Obszaru Metropolitalnego (POM; Planu zagospodarowania przestrzennego miejskiego obszaru funkcjonalnego Poznania). Podstawowym celem Planu jest stworzenie podstaw dla zachowania lub przywrócenia ładu przestrzennego i zapewnienie rozwoju województwa w granicach administracyjnych z uwzględnieniem powiązań przyrodniczych, osadniczych, komunikacyjnych i infrastrukturalnych z sąsiednimi województwami. Plan jest dokumentem komplementarnym i spójnym ze „Strategią rozwoju województwa wielkopolskiego do 2020 roku. Wielkopolska 2020” (SRWW 2020) [Uchwała Nr XXIX/559/12... 2012]. PZPWW 2020+, uwzględniając ustalenia SRWW 2020, precyzuje politykę przestrzenną realizującą wymiar terytorialny celów Strategii oraz określa ramy dla realizacji zadań inwestycyjnych wymienionych w Wielkopolskim Regionalnym Programie Operacyjnym na lata 2014-2020. W PZPWW 2020+ przyjęto horyzont czasowy zbieżny ze SRWW 2020, określającą cele rozwojowe do 2020 roku, oraz horyzont czasowy długookresowy do 2030 roku, wynikający z KPZK 2030. PZPWW 2020+ określa m.in. system obszarów chronionych, w tym obszary ochrony środowiska, przyrody, krajobrazu kulturowego, ochrony uzdrowisk oraz dziedzictwa kulturowego, zabytków i zasoby dóbr kultury współczesnej, a także rozmieszczenie inwestycji celu publicznego z znaczeniu ponadlokalnym,

w tym także inwestycje ustalone w dokumentach przejętych przez sejmik wojewódzki, np. strategia rozwoju turystyki [Uchwała nr XVIII/481/16... 2016, Kasprzak 2018]. Równie istotne jest przeniesienie na poziom lokalny priorytetów zagospodarowania przestrzennego sformułowanych w PZPWW 2020+, związanych m.in. z: ochroną i kształtowaniem środowiska przyrodniczego i kulturowego, układem komunikacyjnym, infrastrukturą techniczną. Lokalizacje planowanych inwestycji celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym ujętych w PZPWW 2020+ mają charakter orientacyjny, wskazany poprzez określenie punktów, które inwestycje mają połączyć. Ustalanie szczegółowej lokalizacji inwestycji celu publicznego należy głównie do zakresu działania samorządu lokalnego.

Nowym wymiarem polityki przestrzennej jest wprowadzenie planowania funkcjonalnego na obszarach charakteryzujących się wspólnymi uwarunkowaniami i celami rozwoju (miejskie obszary funkcjonalne: POM, aglomeracja kalisko-ostrowska, Gniezno, Konin, Leszno, Piła; wiejskie obszary funkcjonalne; obszary funkcjonalne szczególnych zjawisk w skali regionalnej: południowo-zachodni, północno-zachodni, wschodni; różne obszary interwencji, w tym m.in. obszary cenne przyrodniczo i ochrony krajobrazów kulturowych). Wyznaczenie granic obszarów funkcjonalnych oraz określenie zasad ich zagospodarowania służyć ma głównie koordynacji działań podejmowanych przez różne podmioty na obszarach występowania szczególnych zjawisk i problemów przestrzennych, także w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego. Plan Zagospodarowania Przestrzennego POM, będący częścią PZPWW 2020+ i zapisem polityki przestrzennej samorządu województwa dla centralnej części regionu, jest dokumentem współdecydującym o konstrukcji programów i projektów finansowanych z funduszy europejskich. Także ten Plan umożliwia właściwą i precyzyjną lokalizację celów SRWW 2020, m.in. ukierunkowując szczegółowe działania o charakterze wspierającym i inwestycyjnym na poziomie gmin.

PZPWW 2020+ w znacznym zakresie jest wyznacznikiem tożsamości regionu, co widoczne jest zwłaszcza w przypadku ustaleń planistycznych dotyczących dziedzictwa kulturowego [Kasprzak 2019].

Zasoby dziedzictwa kulturowego. Dla określenia zasad zachowania i wzmocnienia działań ochrony obiektów kulturowych PZPWW 2020+ przedstawia dane o zasobach dziedzictwa kulturowego regionu stanowiące o tożsamości regionalnej, zwracając szczególną uwagę na:

- 1) dużą różnorodność dziedzictwa kulturowego;
- 2) wysoką wartość kulturową obiektów zabytkowych;
- 3) bogactwo obszarów i obiektów zabytkowych nieruchomych (m.in. zabytki urbanistyczne – układy przestrzenne miast i byłych miasta, układy ruralistyczne) i ruchomych;
- 4) zabytki archeologiczne;
- 5) obszary cenne kulturowo, w tym obszary o wyjątkowych i wysokich walorach kulturowych oraz wysokich wartościach przyrodniczych (m.in. historyczny układ urbanistyczno-architektoniczny Starego Miasta w Poznaniu, Mickiewiczowski Park Kulturowy, Wielkopolski Park Narodowy, niektóre parki krajobrazowe);
- 6) obszary o wysokich wartościach kulturowych: tradycyjnego krajobrazu kolonizacji ołęderskiej i fryderycjańskiej, o zachowanych cechach krajobrazu ukształtowanego historycznie przez działalność zakonów i sławnych rodów, o zachowanych cechach krajobrazu ukształtowanego przez zasady polityczne, prawne i obyczajowe obowiązujące w różnych okresach historycznych i kształtujące przestrzeń miast, związane z kulturą ludową grup etnograficznych zachowujących poczucie własnej odrębności;
- 7) dobra kultury współczesnej będące uznanym dorobkiem współcześnie żyjących pokoleń, jeżeli odznaczają się wysoką wartością artystyczną lub historyczną;
- 8) sieć szlaków kulturowych o znaczeniu międzynarodowym, krajowym i regionalnym;

- 9) miejsca pamięci narodowej mające znaczenie dla tożsamości narodowej;
- 10) szeroki zakres instytucjonalnej działalności kulturalnej (Muzea Narodowe, muzea i skanseny regionalne, biblioteki, teatry, filharmonie, galerie sztuki, archiwa państwowe);
- 11) wysoką rangę wydarzeń kulturalnych (cykliczne imprezy o zasięgu regionalnym i krajowym związane ze szlakami dziedzictwa kulturowego);
- 12) bogactwo niematerialnego dziedzictwa kulturowego;
- 13) kultura ludową [np. muzyczno-taneczna, umiejętności związane z wytwarzaniem lub użytkowaniem tradycyjnych instrumentów muzycznych i rękodzieł, kultywowanie obrzędów, zachowanie i używanie języka regionalnego, dziedzictwo kulinarne (produkty z terenu należącego do Europejskiej Sieci Regionalnego Dziedzictwa Kulinarne Wielkopolski lub wytworzone na terenie województwa wpisane przez Komisję Europejską do Rejestru Chronionych Nazw Pochodzenia i Chronionych Oznaczeń Geograficznych lub do Rejestru Gwarantowanych Tradycyjnych Specjalności, względnie na krajową listę produktów tradycyjnych Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi)].

Zagrożenia dla dziedzictwa kulturowego. Zachowanie wartości kulturowych województwa, obok działań ochronnych, wymaga także eliminacji zjawisk zagrażających zachowaniu i utrudniających dostępność dziedzictwa kulturowego. Plan podkreśla, że należą do nich m.in.:

- 1) wyludnianie się centrów dużych miast powodujące degradację przestrzenną i społeczno-gospodarczą;
- 2) intensywne procesy suburbanizacji w otoczeniu dużych i średnich miast;
- 3) zainwestowanie przestrzeni na terenach otwartych oraz na obszarach atrakcyjnych przyrodniczo i krajobrazowo;
- 4) konflikty przestrzenne wynikające z przebiegu szlaków transportowych, zwłaszcza brak obwodnic drogowych dla miejscowości o zachowanych historycznych układach przestrzennych wpisanych do rejestru zabytków oraz wynikające z rozwoju naziemnych sieci infrastruktury technicznej;
- 5) zagrożenia wynikające z lokowania w sąsiedztwie zabytków obiektów niedostosowanych do skali otoczenia, często stwarzających kolizję widokową na obszarach stanowiących przedpola ekspozycji dla obiektów cennych kulturowo oraz wynikające z nieodpowiedniej dbałości o estetykę nowych obiektów niedostosowaną do wartości przestrzeni, w której są;
- 6) konflikty wynikające z prowadzonej działalności gospodarczej rolniczej i wydobywczej oraz wynikające z przeprowadzanych inwestycji budowlanych (m.in. szlaki komunikacyjne, linie energetyczne, zbiorniki wodne, osiedla) wymagających prac ziemnych zagrażających głównie zabytkom archeologicznym.

Do zagrożeń możliwości zachowania dziedzictwa niematerialnego należą zwłaszcza zjawiska związane z globalizacją, migracjami, postępującymi procesami urbanizacji i industrializacji, zanik przekazu międzypokoleniowego, a także nadmierny ruch turystyczny.

Ochrona potencjału kulturowego i rozwój różnicowanych form turystyki i rekreacji. Zgodnie z Planem, priorytetem polityki przestrzennej w zakresie środowiska kulturowego jest kształtowanie głównego obszaru kulturotwórczego w oparciu o strategiczne pasmo kulturowe Wielkopolski, czyli Szlak Piastowski wraz z głównymi punktami węzłowymi w Poznaniu, Gnieźnie i Kaliszu, a także ze szczególnym podkreśleniem roli Ostrowa Lednickiego, Giecza i Grzybowa. Istotne jest także zachowanie i ochrona innych pojedynczych obiektów, całych układów przestrzennych miast i wsi i innych obszarów cennych kulturowo oraz poprawa jakości całej przestrzeni kulturowej regionu. Jednym z kierunków realizacji celu polityki przestrzennej jest wzmocnienie tożsamości narodowej i regionalnej. Podstawą jej budowania są działania ukierunkowane na osiągnięcie optymalnego stanu dziedzictwa kulturowego i krajobrazu

regionu. Polegają one na ochronie istniejących zasobów materialnych i duchowych oraz kreowaniu nowych jakości w obrębie poszczególnych dziedzin kulturowych.

Zachowania i wzmocnienia działań ochronnych na obszarze województwa wielkopolskiego wymagają zgodnie z Planem następujące obiekty zabytkowe oraz obszary o najwyższych walorach środowiska kulturowego i przyrodniczego:

- 1) obiekty lub zespoły obiektów wraz z ich historycznym otoczeniem;
- 2) historyczne układy przestrzenne miast i wsi oraz inne założenia kompozycyjne wraz z nawarstwieniami kulturowymi;
- 3) obszary o wysokich wartościach kulturowych i krajobrazowych: cenne kulturowo o wysokich wartościach kulturowych i historycznych (proponowane wyznaczenie parków kulturowych oraz do wpisania na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego UNESCO), o wysokich wartościach historyczno-symbolicznych związanych z kształtowaniem kultury i wspólnoty europejskiej proponowanych do przyznania Znak Dziedzictwa Europejskiego, o najatrakcyjniejszym krajobrazie otwartym;
- 4) obszar o zachowanych wartościach kultury ludowej grup regionalnych Bambrów, Biskupian, Chazarów, Pałuczan, Tośtoków [w tym zwłaszcza charakterystyczne cechy zabudowy (rozplanowanie zagród, detale architektoniczne, podziały gruntu) oraz wartości niematerialne (obrzędy, gwara, stroje, muzyka)];
- 5) zjawiska niematerialnego dziedzictwa kulturowego proponowane do ujęcia na Krajowej liście niematerialnego dziedzictwa kulturowego.

Na obszarze województwa obszarami wizerunkowymi dla rozwoju zróżnicowanych form turystyki o znaczeniu ponadregionalnym są stanowiący strategiczne pasmo kulturowe Szlak Piastowski, Miasto Poznań, obszar wzdłuż szlaku żeglugi śródlądowej Wielkiej Pętli Wielkopolskiej, Wielkopolski System Szlaków Rowerowych (obszary wzdłuż Piastowskiego Traktu Rowerowego, Szlaku Stu Jezior, Pierścienia Rowerowego Dookoła Poznania, Transwielkopolskiej Trasy Rowerowej, Szlaków Rowerowych: Ziemiańskiego, Nadwarciańskiego, Bursztynowego). W Planie wskazano obszary o najwyższym potencjale przyrodniczym, kulturowym i krajobrazowym dla rozwoju turystyki i rekreacji, generujące ruch turystyczny o znaczeniu regionalnym lub mające do tego wysokie predyspozycje. Wśród nich jest także obszar rozwoju turystyki kulturowej obejmujący tereny, na których występują szlaki kulturowe o randze krajowej lub międzynarodowej oraz zabytki o znaczeniu krajowym, a także obiekty związane z początkami państwa polskiego, przebiegiem Szlaku Piastowskiego i obszar Pradoliny Noteci proponowane do wpisania na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego UNESCO.

Realizacja kierunków zagospodarowania przestrzennego. Dla realizacji przyjętych kierunków zagospodarowania przestrzennego w Planie określono szereg różnych działań. W zakresie wzmocnienia tożsamości narodowej i regionalnej są to:

- 1) kształtowanie głównego obszaru kulturotwórczego promującego dziedzictwo kulturowe;
- 2) zachowanie zasobów dziedzictwa kulturowego materialnego i niematerialnego (m.in. ochrona przestrzeni miast i wsi);
- 3) poprawa jakości przestrzeni kulturowej i krajobrazu w obrębie obszarów zachowania tożsamości miejsca lokalizacji obiektów cennych kulturowo oraz w obrębie obszarów ochrony i zachowania specyfiki krajobrazu obszarów cennych kulturowo, w tym krajobrazu wiejskiego;
- 4) rozwój instytucjonalnej działalności kulturalnej.

W zakresie rozwoju form turystyki i rekreacji sprzyjających ugruntowaniu i propagowaniu tożsamości regionalnej przyjęto w Planie:

- 5) zwiększenie atrakcyjności obszarów wizerunkowych dla rozwoju form turystyki i rekreacji;
- 6) rozwój turystyki kulturowej o znaczeniu międzynarodowym i krajowym poprzez kształtowanie spójnego systemu pasm kulturowych województwa w oparciu o przebieg najważniejszych szlaków kulturowych o randze międzynarodowej i krajowej;
- 7) tworzenie tematycznych systemów szlaków dziedzictwa.

Obszary ochrony krajobrazów kulturowych. Cel operacyjny SRWW 2020 „ochrona krajobrazu” realizowany winien być głównie przez następujące kierunki działań:

- 1) identyfikacja i ocena krajobrazów oraz określenie przyczyn i kierunków ich zmian, także przez sformułowanie zaleceń w planie wojewódzkim;
- 2) zachęcanie samorządów lokalnych do uwzględnienia problemów krajobrazowych w odpowiednich dokumentach gminnych;
- 3) zrównoważone użytkowanie przestrzeni, ograniczanie przekształcania terenów cennych pod względem przyrodniczym i krajobrazowym, także nieobjętych ochroną prawną;
- 4) rekultywacja obszarów zdegradowanych.

Ochrona wartości dziedzictwa kulturowego, stanowiącego ważny element struktury przestrzennej krajobrazu Wielkopolski, oraz oparte na niej działania na rzecz pielęgnowania i kształtowania tożsamości regionalnej wymagają wskazania w Planie obszaru ochrony krajobrazu kulturowego regionu. W jego granice zostały włączone gminy, w obrębie których znajdują się obszary i obiekty:

- 1) o specyficznych i charakterystycznych cechach dla miejscowej tradycji budowlanej, osadniczej i gospodarczej: [wyznaczone ze względu na szczególne wartości przyrodniczo-kulturowe do wpisu na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO (np. Pradolina Noteci), wpisane na Listę Dziedzictwa Europejskiego i proponowane do przyznania Znaku Dziedzictwa Europejskiego, istniejących i planowanych parków kulturowych, ujęte w Czerwonej Księdze Krajobrazów Polski, objęte ochroną jako pomniki historii oraz obiekty proponowane do objęcia tą formą ochrony, z zachowanymi zabytkami osadnictwa tradycyjnego, związane z działalnością, zakonów, sławnych rodów, kształtowania się przestrzeni miast i tradycji religijnych, parki narodowe i krajobrazowe wyróżniające się wyjątkowymi walorami kulturowymi oraz historyczne układy przestrzenne] na terenie których przebiegają szlaki kulturowe o znaczeniu ponadregionalnym i regionalnym;
- 2) występowania cech charakterystycznych dla grup regionalnych.

Ze względu na specyfikę przedmiotów ochrony wyznaczony obszar ochrony krajobrazu kulturowego regionu w Planie dzieli się na cztery podtypy; w ich skład wchodzi gminy, w granicach których zlokalizowane są obiekty o najwyższych wartościach, znajdują się historyczne układy przestrzenne miast i wsi, występują obszary cenne kulturowo oraz przebiegają szlaki kulturowe o znaczeniu ponadregionalnym i regionalnym.

III. REFLEKSJE, KOMENTARZ

Refleksja jako niezbędny element edukacji, szczególnie w działalności praktycznej, rozpoczyna się najczęściej z chwilą kiedy napotkamy kwestie złożone, niejednoznaczne. Ich analiza krytyczna, będąca jedną z funkcji refleksji (obok m.in. powstawania teorii, podejmowania decyzji), oparta na naszym dotychczasowym doświadczeniu wskazuje możliwe rozwiązania i sposoby osiągania złożonych celów. Wskazówką dla refleksji – tworzącej materiał i punkt wyjścia do dalszych rozważań – jest wybór odpowiedniej perspektywy analizy dotychczasowego doświadczenia i podejmowanych działań.

W gospodarowaniu przestrzenią udział biorą różne grupy zainteresowań mające na nią bezpośredni wpływ lub z niej korzystające. Są to głównie projektanci, organy władzy

i administracji różnych szczebli, deweloperzy budowlani, właściciele nieruchomości, obecni i przyszli mieszkańcy, użytkownicy, stowarzyszenia i organizacje społeczne zainteresowane ładem przestrzennym i jakością przestrzeni publicznej oraz prowadzący na danym terenie działalność przedsiębiorcy i usługodawcy. Zarówno wielu mieszkańców, jak i stowarzyszeń, organizacji, a niekiedy i przedsiębiorców nie jest nastawionych tylko na negocjowanie decyzji władz, ale chce aktywnie uczestniczyć w procesach przekształcania przestrzeni. Widoczne jest to na poziomach regionalnym i lokalnym. Działania te umożliwiają prawne regulacje zapewniające udział zainteresowanych grup w procesach powstawania planów zagospodarowania. Określają one bowiem nie tylko przestrzeń przydatną dla rozwoju osadnictwa i prowadzenia działalności gospodarczej, ale także przestrzeń podlegającą różnym formom ochrony, w tym dziedzictwa kulturowego, oraz miejsca szczególnie przydatne dla rozwoju różnych form turystyki, także turystyki kulturowej. Dlatego znajomość zapisów planów zagospodarowania przestrzennego w skali regionalnej i lokalnej jest tak ważna. Poprzez konsultacje i partycypację społeczną przekłada się bowiem na postawę regulującą i kontrolującą działania prowadzone w przestrzeni, w tym także procedury planistyczne oraz identyfikującą potencjalne konflikty. Najczęściej są one wynikiem nadmiernie silnej pozycji prawa własności w krajowym systemie gospodarki przestrzennej, którego negatywne skutki wynikają z bezpośredniego powiązania własności terenu z prawem do jego zabudowy lub zmiany użytkowania i zagospodarowania przez właściciela, a także na praktycznym zaniechaniu od wielu lat przez administrację ingerencji w wolny rynek nieruchomości i żywołowo zachodzące procesy inwestowania. Partycypacja, poprzez ograniczanie przewagi prawnej właściciela terenu, winna przeciwdziałać bardzo uproszczonej ekonomice doraźnych zysków z działek.

PZPWW 2020+, powstały w realiach prawnych ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym [Ustawa... 2003] i powiązany ze SRWW 2020, jest jednym z elementów systemu planistycznego związanego z realizacją długofalowej strategii rozwoju kraju. Ze względu na strategiczną rolę PZPWW 2020+ nie formułuje jednoznacznych ustaleń dotyczących lokalizacji inwestycji lub form ochrony, pozostawiając to dokumentom strategicznym pozostającym domeną określonych resortów oraz jednostek samorządu terytorialnego i planowania lokalnego (studia i plany miejscowego zagospodarowania przestrzennego wynikające ze studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy, określające kierunki zmian w strukturze przestrzennej gminy oraz w przeznaczeniu terenów). Przykładowo wskazane w PZPWW 2020+ zasięgi obszarów o wysokich wartościach kulturowych i historycznych nie stanowią ostatecznych granic proponowanych parków kulturowych, a jedynie określają zasięg występowania cennych wartości kulturowych, wymagających objęcia wyższą formą ochrony zabytków na podstawie przepisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami [Ustawa... 2003]. Ustanowienie i precyzyjne określenie granic parków kulturowych należy do zadań samorządów gminnych i następuje po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków na etapie ich powoływania. W niektórych przypadkach kulturowych parków przygranicznych wymagać to będzie także zawarcia stosownych porozumień międzygminnych lub międzywojewódzkich. Także lista proponowanych parków kulturowych nie jest listą zamkniętą. Plan zaleca podejmowanie dalszych inicjatyw badawczych dotyczących obszarów cennych kulturowo na terenie województwa oraz na obszarach stykowych z sąsiednimi województwami (m.in. w obszarach doliny Warty, doliny Prosnicy, Pradoliny Noteci, w okolicach zbiornika Jeziorsko). W PZPWW 2020+ wskazano także obszary o najwyższym potencjale przyrodniczym i kulturowym dla rozwoju turystyki i rekreacji, które już obecnie kreują ruch turystyczny o znaczeniu regionalnym, lub mają do tego wyraźne możliwości.

Podstawowym zadaniem Planu Zagospodarowania Przestrzennego POM jest natomiast stworzenie podstaw prawnych dla koordynacji działań samorządów administracji lokalnej, które w ramach swoich kompetencji i zadań, mają bezpośredni wpływ na ustalanie i realizację własnej polityki przestrzennej. Koordynacja ta odbywa się nie tylko w relacji region–gminy, ale także w relacji międzygminnej poprzez konstruowanie spójnych strategii i planów rozwoju przestrzennego i gospodarczego. Także ten dokument uwzględnia w zakresie terytorialnym, którego dotyczy, różnorodność dziedzictwa kulturowego, obszary i obiekty zabytkowe, zabytki archeologiczne, obszary cenne kulturowo, dobra kultury współczesnej, obiekty kultu religijnego, miejsca pamięci narodowej, wydarzenia kulturalne oraz tożsamość narodową i regionalną.

Po analizie PZPWW 2020+ nasuwają się następujące pytania [Kasprzak 2019]:

- 1) jakie skutki ma wojewódzki plan zagospodarowania z perspektywy polityki gminy?
- 2) jakie ma on znaczenie dla ochrony dziedzictwa kulturowego i rozwoju turystyki kulturowej?

Chociaż PZPWW 2020+ nie jest powszechnie wiążącym aktem prawa miejscowego, to jednak wiąże gminy przy sporządzaniu studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, dokumentu określającego politykę przestrzenną samorządu gminy poprzez przyjęte przez lokalny samorząd podstawowe reguły działania w przestrzeni. Określa on m.in. stan dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej, wyznaczając jednocześnie zasady ich ochrony. Zapisy studium są z kolei podstawą dla uchwalania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego (mpzp). PZPWW 2020+ nie jest odpowiednikiem studium gminy, np. w innej skali, czy w szerszych granicach. Nie wskazuje docelowego przeznaczenia terenów oraz nie określa dokładnych lokalizacji poszczególnych form zagospodarowania terenu na różne cele. Przeniesienie poszczególnych zapisów PZPWW 2020+ do studium i mpzp ma jednak ułatwiać integrację planowania przestrzennego i skuteczniejszą koordynację krajowej, regionalnej i lokalnej polityki przestrzennej, wskazując np. gdzie preferowane jest wyznaczanie obszarów inwestycyjnych lub gdzie wyznaczać obszary wymagające ochrony ze względu na wartości przyrodnicze i kulturowe, w zainteresowaniu turystów. Stwarza szansę ochrony tych terenów i obiektów przed degradacją ich wartości lub zupełnym zniszczeniem. Ważnym przesłaniem jest zobowiązanie do współodpowiedzialności samorządów lokalnych za wspólną przestrzeń, wykorzystywaną w różnym zakresie m.in. przez różne formy turystyki, w tym kulturowej. Z prawnego punktu widzenia plany wojewódzkie są podstawą dla opiniowania i uzgadniania projektów studiów i mpzp w ramach sprawowanych przez samorząd kompetencji wynikających z ustawy [Ustawa o planowaniu... 2003].

Nie tylko plan zagospodarowania przestrzennego województwa ma znaczenie dla kształtowania polityki przestrzennej gmin zgodnie z przyjętymi regułami planistycznymi na poziomie regionalnym. W pewnym zakresie – związanym bezpośrednio i pośrednio z ochroną zasobów przyrody i krajobrazu – podobną rolę spełnia także plan ochrony parku narodowego w rozumieniu ustawy o ochronie przyrody [Ustawa... 2004]. Chociaż ustalenia planu ochrony realizuje dyrektor parku narodowego w odniesieniu do obszarów gmin związanych przestrzennie z parkiem narodowym (położonych np. w otulinie) to jednak – mimo zapisów ustawowych – jego realny wpływ na całkowite ograniczenie lub chociażby minimalizację wielu wewnętrznych i zewnętrznych zagrożeń parku jest niewielki, a czasem żaden. Podobnie jak zalecany w wielu przypadkach wykup gruntów przez park narodowy, który praktycznie możliwy jest tylko w sytuacji posiadania odpowiednich środków finansowych, na ten cel przeznaczonych. Duże praktyczne znaczenie mogą mieć natomiast działania podejmowane przez dyrektora parku narodowego w celu wprowadzenia określonych ustaleń do studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, planu zagospodarowania przestrzennego województwa dotyczące eliminacji lub ograniczenia zagrożeń zewnętrznych, mogących mieć swoje źródło

w otulinie parku. We wsiach o zwartej zabudowie istotne jest lokalizowanie nowej zabudowy w bezpośrednim nawiązaniu do już istniejących skupisk zabudowy. Poprzez wprowadzanie odpowiednich zapisów do dokumentów planistycznych należy dążyć w pierwszej kolejności do wypełnienia wolnych miejsc w strukturze istniejących zespołów i skupisk zabudowy oraz wzrostu wykorzystania przestrzeni miejscowości, przy zapewnieniu określonych indywidualnie w planach zagospodarowania przestrzennego dla poszczególnych miejscowości wymogów w zakresie proporcji terenów zabudowanych. Niezbędne jest ograniczanie zabudowy na terenach rolniczych w bezpośrednim sąsiedztwie parku narodowego i jej nie rozpraszanie, zakaz lokalizacji nowych budynków i budowli na gruntach leśnych, z wyjątkiem obiektów związanych z gospodarką leśną oraz ograniczanie lokalizacji nowych inwestycji związanych z budownictwem lotniskowym, mieszkalnym i usługowym. Ich praktyczna realizacja jednak nie zawsze kończy się sukcesem lub jest bardzo długotrwała [Kasprzak i Raszka 2018].

Często, wymieniane w planach wojewódzkich zagadnienia z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego i możliwości rozwoju turystyki kulturowej, praktycznie mogą być tylko w nikłym stopniu uwzględniane w planach i strategiach lokalnych, czego przykładem może być plan dla województwa śląskiego. W planach rozwoju niektórych gmin tego województwa nie znalazło się pojęcie „dziedzictwo kulturowe”, a jako wartości wymieniane są tylko poszczególne obiekty zabytkowe [Błazy 2010]. W planach wojewódzkich często ogranicza się do wypunktowania jedynie elementów kulturowych już istniejących i powszechnie uznanych za wartościowe. Rzadziej uwidaczniane są wartości środowiska kulturowego będące czymś nowym. Opracowania lokalne dotyczące zagospodarowania przestrzeni nie uwzględniają na ogół zapisów planów wojewódzkich dotyczących sfery bardziej życzeniowej, niż możliwej do praktycznej realizacji w gminie. Poważną przeszkodą są często w tym przypadku wielkości budżetów gmin oraz przyjęty przez władze gminy sposób zagospodarowania.

Dla przeciwdziałania procesom destrukcji krajobrazów poprzez procesy suburbanizacji sprzyjające zmniejszaniu się terenów otwartych, w planach wojewódzkich podkreślana jest potrzeba ochrony i promocji krajobrazów przyrodniczo-kulturowych. ***Utrzymanie terenów otwartych jako niezabudowanych w sytuacji ogromnej presji inwestycyjnej może być przykładem działania dla retardacji utraty tożsamości regionalnej, co wymaga jednak dużej determinacji władz lokalnych.*** Wiele gmin o charakterze wiejskim upatruje powiększanie swojego budżetu w zwiększaniu ilości terenów mieszkaniowych. Jest to krótkowzroczne i wiąże się tylko z developerską działalnością gminy; inne działania w takiej sytuacji stają się fikcją.

Praktycznie fikcją okazują się obecnie także niektóre zapisy Planu Zagospodarowania Przestrzennego POM. Metropolia poznańska jako lider życia społecznego i ekonomicznego w regionie wyróżniana jest także przez cenne wartości przyrodnicze i historyczne. Cele polityki przestrzennej metropolii określone w tym planie to m.in. zachowanie, poprawa jakości i rozwój terenów zieleni, a w szczególności historycznego systemu klinowo-pierścieniowego, oraz kształtowanie spójnego systemu przyrodniczego. Jak się okazuje, nie ograniczają one jednak władz miasta w działaniach prowadzonych wbrew mieszkańcom i zmierzających do zabudowy części klinów, w tym naturalnych dolin cieków oraz częściej w różnych miejscach wycinki starych drzew bez racjonalnego uzasadnienia, co pogarsza nie tylko odbiór walorów przyrodniczo-kulturowych miasta, ale zdecydowanie coraz bardziej pogarsza jego warunki mikroklimatyczne. W Poznaniu rozwój miasta, a zwłaszcza działalność inwestorów, są od lat poważnym zagrożeniem dla dalszego istnienia spójnego systemu klinów zieleni. Zapisy w dokumentach planistycznych wskazujące na potrzebę jego ochrony są niewystarczające i często wręcz pozorne [Raszeja i Gałęcka-Drozda 2015].

W minionych latach nierzadką bywała także polityczna ingerencja w prace projektantów, sprzeczna z zasadami urbanistyki. W Poznaniu miała miejsce przy projektowaniu i realizacji

osiedla „Rataje”. Wprowadzone na polityczne polecenie zmiany projektowe zniekształciły pierwotne plany urbanistyczne i rozwiązania architektoniczne. Ocenia się, że tereny zieleni osiedlowej i ciągi piesze mogły być lepiej zagospodarowane, niepotrzebna była też zabudowa terenów chronionych, a zmiany walorów przestrzennych i kompozycyjnych wartości krajobrazu były całkowicie zbędne [Pawuła-Piwońarczyk 2013].

Korzystanie z przestrzeni biosfery, jej krajobrazów i ekosystemów winno być ujmowane holistycznie. Podobnie jak retardacja, która – o ile miałaby się powieść – musi być także rozumiana jako procesy samoograniczania się ludzkiej populacji, a nie wyłącznie jako hamowanie korzystania ze środowiska przyrodniczego [Raszka 2010; Raszka i Kasprzak 2015]. Świat stanowi całość, której nie można sprowadzać do sumy poszczególnych części. Wszystkie zjawiska tworzą układ i nie mogą być rozpatrywane oddzielnie w oderwaniu od wszystkich pozostałych. Podobnie jak innowacje i odkrycia, których nie można zadekretować. Rodzą się one albo nie w konkretnym otoczeniu, które im sprzyja lub ogranicza.

BIBLIOGRAFIA

1. Błazy R. 2010. Wpływ planów zagospodarowania przestrzennego na wartość środowiska kulturowego regionu (spójność polityki przestrzennej z planami różnego szczebla). *Architecturae et Artibus*. Białystok. (6). 4. 27-34.
2. Kasprzak K. 2018. Turystyka w regionalnych dokumentach strategicznych województwa wielkopolskiego. [w:] B. Hołderna-Mielcarek, M. Zamelska (red.). *Społeczno-kulturowy kontekst rozwoju turystyki i rekreacji w metropoliach*. *Studia Periegetica*. Poznań. 2 (22). 33-48.
3. Kasprzak K. 2019. Wielkopolska 2020+ – ochrona dziedzictwa kulturowego i turystyka kulturowa w planie zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego. *Turystyka Kulturowa*. Poznań. 6. 1-11. [dok. elektr. <http://turystykakulturowa.org>, *portal popularyzacyjny*: <http://turystykakulturowa.eu/wp>. data wejścia 3.06.2020].
4. Kasprzak K., Raszka B. 2018. Ochrona gleb w parkach narodowych poprzez plany ochrony. [w:] G. Malina (red.). *Remediacja, rekultywacja i rewitalizacja*. *Polskie Zrzeszenie Inżynierów i Techników Sanitarnych Oddział Wielkopolski*. Poznań. 43-65.
5. Macias A., Bródka S., Kubacka M. 2019. Granice i podział regionalny Wielkopolski w aspekcie hydrograficznym. [w:] A. Choiński (red.). *Wody Wielkopolski*. Wydawnictwo Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza. Poznań. serie geograficzna. 103. 9-67.
6. Pawuła-Piwońarczyk R. 2013. Z lotu ptaka 1956-1965. [w:] H. Marcinkowski, W. Milewski, E. Pawłowicz, R. Pawuła-Piwońarczyk, Z. Skupniewicz, L. Wejchert, *Projekt – Miasto. Wspomnienia poznańskich architektów 1945-2005*. *Studia Miejskie*. Poznań. 151-179.
7. Raszeja E., Gałęcka-Drozda A. 2015. Współczesna interpretacja idei poznańskiego systemu zieleni miejskiej w kontekście strategii miasta zrównoważonego. *Studia Miejskie*. Poznań. 19. 75-86.
8. Raszka B. 2010. Narzędzia retardacji przekształceń środowiska w gospodarce przestrzennej, *Biuletyn KPZK PAN*. Warszawa. 242. 109-120.
9. Raszka B., Kasprzak K. 2015. Metodologiczne aspekty rewitalizacji i rekultywacji w kontekście planowania przestrzennego – Esej. [w:] G. Malina (red.). *Remediacja, rekultywacja i rewitalizacja*. Wydawnictwo Polskiego Zrzeszenia Inżynierów i Techników Sanitarnych Oddział Wielkopolski. Poznań. 83-99.

Akty prawne

1. Uchwała Nr 239 Rady Ministrów z dnia 13 grudnia 2011 r. w sprawie przyjęcia *Konceptji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 20130*. M. P. z 2012 r. poz. 252 (załącznik: *Konceptcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030*).

2. Uchwała Nr XXIX/559/12 Sejmiku Województwa Wielkopolskiego z dnia 17 grudnia 2012 r. w sprawie: uchwalenia zaktualizowanej „Strategii rozwoju województwa wielkopolskiego do 2020 roku. Wielkopolska 2020” (załącznik: Wielkopolska 2020. Zaktualizowana strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do 2020 roku. Zarząd Województwa Wielkopolskiego, Poznań 17 grudnia 2012 r.)
3. Uchwała nr XVIII/481/16 Sejmiku Województwa Wielkopolskiego z 25 kwietnia 2016 r. w sprawie uchwalenia „Strategii rozwoju turystyki w województwie wielkopolskim do 2020 roku”.
4. Uchwała Nr V/70/19 Sejmiku Województwa Wielkopolskiego z dnia 25 marca 2019 r. w sprawie uchwalenia Planu zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego wraz z Planem zagospodarowania przestrzennego miejskiego obszaru funkcjonalnego Poznania. Dz. Urzęd. Woj. Wielkop. poz. 4021 (załącznik: Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego. Wielkopolska 2020+)
5. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym. Dz. U. z 2018 r. poz. 1945, tj. z późn. zm.
6. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Dz. U. z 2018 r. poz. 2067, tj. z późn. zm.
7. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody. Dz. U. z 2020 r. poz. 55, tj.

REGIONAL IDENTITY IN SPATIAL PLANNING – WIELKOPOLSKA 2020+. REFLECTIONS AND COMMENT

Summary

Regional identity is a special case of social and cultural identity. It refers to a clearly defined and delimited territory, its specific social, cultural, economic and topographic features that distinguish it from others. It can be presented in various approaches (psychological, urban-architectural, geographical, anthropological and ethnographic, historical, political, economic, sociological), which makes it possible to diagnose the state of identity in a specific region. The regional identity of Wielkopolska refers to the region, both physico-geographical and historical, located in central-western Poland within the Wielkopolska Lake District and the Wielkopolska Lowland. This area is also identified with the extent of its administrative ownership (Wielkopolska Voivodship). The region's development strategy is implemented through the voivodship spatial development plan. Its adoption belongs to the exclusive property of the voivodship self-government assembly. This plan defines, among others voivodship spatial development conditions, spatial development models and spatial policy. To a large extent, it is an indicator of the region's identity, which is especially visible in the case of planning arrangements regarding cultural heritage. Although it is not a generally binding act of local law, it nevertheless binds municipalities when drawing up their own planning documents. It creates an opportunity to protect areas and facilities of cultural tourism interest against degradation or complete destruction. An important message is the commitment to co-responsibility of local governments for the common space and its cultural heritage. To counteract the processes of landscape destruction through suburbanization processes conducive to the reduction of open areas in voivodship plans, the need to protect and promote natural and cultural landscapes is emphasized, which will enable, among others preservation of historical cultural landscapes. Keeping open areas as undeveloped in a situation of tremendous investment pressure may be an example of retarding the loss of regional identity, which however requires a lot of determination from local authorities. The use of biosphere space, its landscapes and ecosystems should be holistic. Just like retardation, which, if it would succeed, must be understood also as a self-limiting processes of the human population, not only as slowing the use of the environment resources.

Key words: regional identity, cultural heritage, spatial planning, voivodship spatial development plan, retardation